

Ревенко Олена Вікторівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри митної справи та оподаткування,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків
ORCID 0000-0003-0110-7291;

Ревенко Тетяна Вікторівна,
к. держ. упр.,
провідний фахівець відділу з координації наукової роботи та докторантури,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0003-4624-0838

УДК 339.5

doi: 10.34213/ap.19.01.09

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА СПІЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз особливостей розвитку зовнішньоекономічних відносин та спільного підприємництва в Україні. Обґрунтовано перелік заходів щодо вдосконалення механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні.

Ключові слова: зовнішньоекономічні відносини, спільні підприємства, інвестиційний клімат, іноземні інвестиції, митно-податкові важелі регулювання, механізм спільного міжнародного підприємництва.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої гостроти набуває питання вдосконалення системи управління зовнішньоекономічним потенціалом країни, визначенням підходів та інструментарію залучення іноземних інвестицій. Прагнення розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств як форми бізнесу пояснюється цілою низкою причин, до основних необхідно віднести намагання збільшення кінцевого прибутку, а також потребу в продовженні життєвого циклу промислової продукції і можливість за допомогою іноземного партнера розподілити ризики та витрати на організацію нових підприємств. Створенню міжнародних спільних підприємств сприятиме тільки позитивний інвестиційний клімат. Нинішній процес залучення іноземних інвестицій в українську економіку має слабкий зв'язок з пріоритетами її економічного розвитку та національними інтересами держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню особливостей регулювання зовнішньоекономічної діяльності та ведення спільної підприємницької діяльності присвячено багато праць таких відомих учених-економістів, як Д. Ванькович, К. Весельська, М. Заєць, Т. Кізим, Ю. Козак, Б. Мільнер, О. Савіцька, В. Скриль, Д. Черваньов, В. Шелудько та ін. Проте постійно виникають нові проблеми, що вимагають удосконалених підходів до процесу забезпечення формування ефективної зовнішньої політики на основі виважених дій податкового та митного характеру. На сьогодні у науковій літературі не вистачає комплексного аналізу особливостей формування та вдосконалення механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні з урахуванням специфіки стратегічних змін інвестиційного клімату.

Вказані вище проблеми зумовляють **мету** дослідження, що полягає в аналізі особливостей розвитку зовнішньоекономічних відносин та спільного підприємництва в Україні, обґрунтуванні переліку заходів щодо вдосконалення механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні.

© Ревенко О. В., Ревенко Т. В., 2019

Виклад основного матеріалу. Більшість проблем мають свої витoki у бажанні підприємців будь-якими способами максимізувати прибутки, уникнути оподаткування, а також у втраті довіри до влади та, як наслідок, знеціненні змісту власних обов'язків – відсутності податкової культури. Отже, при виборі заходів подолання ситуації, що склалася, необхідно керуватися необхідністю забезпечення прозорості умов ведення бізнесу, особливо для іноземних інвесторів, а також використанням митно-податкових важелів регулювання [4].

У регулюванні спільного підприємництва державами часто застосовуються пільги та преференції, які стимулюють його розвиток. Це – звільнення від податків протягом перших років функціонування або отримання прибутку (можливий вибірковий підхід, наприклад, стосовно спільних підприємств, що діють у сфері матеріального виробництва), використання занижених ставок оподаткування, звільнення від обкладення податками коштів, які спрямовуються на розвиток виробництва, сплату відсотків за довгостроковими позиками, проведення НДДКР і природоохоронних заходів, програм енергоефективності та ін.

Українське податкове законодавство передбачає значні податкові пільги для великих інфраструктурних проектів, пов'язаних з міждержавними угодами. У деяких випадках українською владою прийнято закони про надання податкових пільг для окремих інфраструктурних проектів, включаючи повне звільнення від сплати податку на прибутки підприємств та ПДВ. Можна виключити ставку податку на виведений капітал на відсотки, що нараховуються на фінансування від іноземних кредиторів, які залучили фінансування на іноземних фондових біржах, або зменшити його до 5 %. Стосовно спеціальних ставок ПДВ, то знижена ставка в розмірі 7 % застосовується до імпорту та продажу фармацевтичних і медичних виробів. Постачання програмного забезпечення звільняється від ПДВ до 2023 р. [2]. Виробники сільськогосподарської продукції, що відповідають встановленим вимогам, мають право на субсидії з ПДВ. Акцизний податок не застосовується до постачання електроенергії, отриманої з відновлюваних джерел. Обов'язково слід враховувати інвесторам правила трансфертного ціноутворення. Українські правила з цього питання, як правило, відповідають керівним принципам ОЕСР та вимагають, щоб ціни у контрольованих операціях визначалися за принципом “витагнутої руки”.

Є й інший підхід, який базується на принципі рівного ставлення до всіх суб'єктів господарської діяльності. Причому далеко не завжди діяльність спільних підприємств сприяє оздоровленню конкурентного середовища в країні, реальному примноженню суспільного продукту. Крім того, спільні підприємства, як показала практика України та інших пострадянських держав, мають відносно велику потенційну криміногенність [3, с. 82].

Актуальними проблемами розвитку експортної сфери української економіки та зовнішньоекономічних зв'язків є:

- низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної експортної продукції;
- практична відсутність вигідних умов для залучення кредитних ресурсів;
- високі ризики ресурсних втрат при здійсненні зовнішньоекономічних операцій;
- низький рівень товарної та географічної диверсифікованості українського експорту;
- слабе стратегічне позиціонування України внаслідок кризових явищ, передусім спровокованих війсьними діями та політичною нестабільністю.

Світовий досвід свідчить про те, що залучення іноземних капіталовкладень – дієвий спосіб піднесення будь-якої національної економіки. Україна також не випадає з даного процесу, оскільки іноземне інвестування займає значне місце в структурі її зовнішньоекономічних пріоритетів. Іноземне інвестування є важливим чинником:

- соціально-економічного розвитку країни,
- диверсифікації галузей її народногосподарського комплексу;
- відображенням масштабів модернізації економіки держави;
- використання міжнародного досвіду організації та управління виробництвом;
- впровадження у виробничий процес нових досягнень науки та техніки.

Іноземні інвестиції в Україні вкладаються у двох формах: прямі та іноземні інвестиції. Специфічна форма зарубіжного інвестування – кредити міжнародних фінансових організацій (МВФ, СБ, ЄБРР) [1, с. 49]. Але вони несуть в собі ризики неплатоспроможності та залежності від продиктованих вимог фінансування.

У 2018 р. іноземні інвестори вклали в економіку України 2,5 млрд дол. прямих інвестицій. Також цікавим є аналіз топ-10 інвестиційних угод в Україні у 2018 р. [5]. Зміст проектів наведено в таблиці.

Слід зазначити, що прихід на наш ринок глобальних стратегічних інвесторів дуже важливий для інвестиційного клімату України. Це і довгострокові проекти, пов'язані з інвестиціями в активи і людський капітал. Також це ефективна реклама України для світової бізнес-спільноти. І, нарешті, це важливо для подальшого розвитку інституцій та регулювання з точки зору перенесення міжнародної експертизи з регулювання секторів, в тому числі досвід помилок, правила ведення бізнесу, соціальної відповідальності тощо. Отже, важливим тепер є утримання наявних інвестиційних проектів та залучення нових прямих іноземних інвестицій, що напряду залежить від стану інвестиційного клімату в Україні.

Інвестиційний клімат являє собою сукупність правових, економічних, політичних та соціальних, демографічних і культурних чинників, котрі формують середовище функціонування іноземних інвестицій в нашій державі. Серед позитивних факторів інвестиційного клімату України виділяють:

- вигідне географічне положення;
- багаті природні та рекреаційні ресурси;
- освічена робоча сила та надлишок населення працездатного віку, не зайнятого в економіці;
- несформований товарний ринок та незадоволений споживчий попит населення, що дає змогу прямому інвестору вкладати капітал у виробництво будь-якого споживчого товару без ризику зазнати збитків;
- законодавче та інституційне забезпечення процесу залучення іноземних капіталовкладень.

До негативних факторів інвестиційного клімату української економіки слід віднести:

- нестабільність нормативно-правової бази;
- непрозорість фондового ринку та приватизаційних процесів;
- неврегульованість корпоративних відносин;
- висока частка тіньового сектору національної економіки;
- низька купівельна спроможність населення;

Ключові інвестиційні проекти в Україні у 2018 році (рейтинг топ-10)

№ з/п	Назва проекту	Зміст проекту
1	Захід H&M, Ryanair та ІКЕА	Всесвітньо відомі бренди H&M, Ryanair почали свою діяльність в Україні у 2018-му, а ІКЕА відкриє свою першу точку в Києві цього року. Очікується в 2019 р. відкриття в столиці першого магазину французької мережі спортивних товарів Decathlon, яка представлена в 22 країнах світу і має річний оборот понад 11 млрд. дол.
2	Угода між General Electric та "Укрзалізниця"	Укладення рамкової угоди загальною вартістю близько 1 млрд. дол. Першу частину контракту виконано – 30 локомотивів GE вже в Україні. Половина вже засвоєна, інші знаходяться на доукомплектації на Крюківському вагонозаводі. Потенційно GE розглядає можливість облаштування виробництва в Україні
3	ArcelorMittal: інвестиції у виробництво	Сталеливарний гігант ArcelorMittal вклав понад 400 млн. дол. в розвиток власного виробництва в Україні. Це майже на третину більше, ніж у 2017 р. Плани на 2019 – близько 450 млн. дол.
4	Угода SALIC та "Мрія Агрохолдинг"	Дочірня компанія Фонду державних інвестицій Королівства Саудівська Аравія SALIC придбала український агрохолдинг "Мрія". Сума угоди не розголошується, але, за оцінками ринку, це більше 200 млн. дол. Інвестор уже почав вкладати гроші в модернізацію і розширення потужностей ходингу
5	Відкриття заводу Bayer під Житомиром	Восени 2018 року німецька хіміко-фармацевтична компанія Bayer відкрила під Житомиром один з найпотужніших в Європі заводів з виробництва насіння. Почала будівництво американська Monsanto, а німецький концерн завершив її поглинання влітку минулого року. Загальний обсяг інвестицій склав 200 млн. дол. Додатково компанія взяла участь у розвитку транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту
6	Стратегічні інвестори Sarantis та "Ергопак"	В капітал найбільшого українського виробника товарів для дому "Ергопак" увійшов перший за останні 10 років стратегічний FMCG-грецький інвестор із Західної Європи – грецька Sarantis. Сума угоди не розголошується
7	P&O Maritime	Компанія належить найбільшому світовому портовому оператору DP World Group з ОАЕ, інвестувала в буксирну компанію LB Shipping. Надає буксирні послуги в декількох портах, включаючи "Південний"
8	Brookfield Asset та Lviv IT Park	Канадська компанія, чия історія налічує більше 100 років, а сумарна кількість активів під управлінням – майже 300 млрд. дол., почала будівництво Lviv IT Park. Це інноваційний об'єкт площею 10 000 га і загальним обсягом інвестицій 160 млн. дол. Парк, який при закінченні будівництва зможе вмістити до 14 000 співробітників, цілком здатний стати одним з центрів ІТ-індустрії у Східній Європі
9	NBT та "Сиваш": сонячні інвестиції	У 2019 році норвезька NBT оголосила про запуск в Херсонській області проекту "Сиваш", сонячної електростанції потужністю 250 МВт. Загальна сума залученого фінансування – близько 350 млн. дол. Розглядається можливість будівництва ще однієї СЕС в Запорізькій області, сума інвестицій в яку може скласти до 750 млн. дол.
10	Horizon Capital	Американською компанією оголошено про закриття фонду в 200 млн. дол. Інвестори, серед яких є інституційні та приватні, планують направити ці гроші на підтримку експортоорієнтованого малого і середнього бізнесу, зайнятого в галузях легкої промисловості, агро- та продуктів харчування, ІТ

В сучасних умовах українська політика залучення іноземного капіталу є неефективною. Вона спрямована на отримання кредитів, які несуть у собі ризики непогашення, виконання невідгідних умов кредитування, в той час коли покращення інвестиційного клімату та сприяння міжнародному співробітництву матимуть позитивні довгострокові наслідки, що вкрай важливо в умовах України. При цьому договірні відносини можна вибудовувати таким чином, щоб відповідати пріоритетам економічного розвитку та національним інтересам держави.

Тому вкрай необхідним є вироблення та реалізація активної державної політики у сфері пошуків та структурної оптимізації іноземного інвестування в Україну з урахуванням стратегічних змін її інвестиційного клімату.

Важливими, беззаперечно, є всі розглянуті проблемні сфери, але якщо згадати, що наприклад, іноземні інвестори з країн ЄС найбільш цікавляться при укладанні довгострокових угод українською промисловістю, а це виробничі підприємства, то розглянемо окремо, в чому ж полягає сутність проблеми виробничого характеру. Серед них:

1) труднощі з впровадженням нової технології через організаційні перепони (митної служби, центру стандартизації при закупівлі імпортного обладнання та послуг дозвільних організацій). Тобто причинами проблем є складні дозвільні та логістичні процедури, пов'язані з перетином кордону, а також наявність спроможності забезпечити проходження цих процедур у необхідні строки;

2) невідповідність у темпах розвитку технологій на спільних підприємствах та підприємствах-суміжниках. Особливо важливо при складних формах організації бізнесу, наприклад, при реалізації конгломеративної стратегії.

3) підвищення собівартості виробництва у зв'язку з підвищенням цін на паливо та енергоресурси. Причинами є і політика держави у цих процесах, і податкова політика в плані непрямих податків, що збільшують ціну реалізації, а також здатність самого підприємства знаходити таких постачальників, ціни яких дозволять знизити загальні витрати без суттєвого зниження якості;

4) відсутність в ряді випадків реакції з боку постачальника обладнання на акт рекламації. Такі випадки можуть значно знизити імідж підприємства та створити сумніви щодо якості кінцевої продукції;

5) труднощі, пов'язані з комп'ютеризацією виробничого процесу. Так, у більшості виробництв ручна праця майже відсутня на великих виробництвах. І саме комп'ютеризація дозволяє прискорювати виробництво, підвищувати точність виконуваних операцій, та як наслідок знижувати собівартість продукції.

В цілому проблеми спільного міжнародного підприємництва можна умовно розділити на три групи:

1) питання, що можуть бути розв'язані на рівні окремо взятого підприємства завдяки підвищенню ефективності стратегічних та тактичних управлінських рішень;

2) проблемні області, які можуть бути розв'язані тільки у колегіальному форматі зборів за участю професійних консультантів, на переговорах головних партнерів, т.ч. іноземних інвесторів;

3) труднощі, які виникають внаслідок контактів міжнародного спільного підприємства з іншими суб'єктами-засновниками, кредиторами, постачальниками і мають під собою інституційну природу, залежать від прийнятої державної політики.

У контексті дослідження питання перспективності поширення міжнародного спільного підприємництва в Україні на сучасному етапі розвитку національної економіки необхідно відзначити доцільність поновлення уваги до поширення спільного підприємництва у вигляді спільних підприємств, особливо на довгостроковій основі. Тому пропонуються наступні напрями розвитку спільного підприємництва в Україні, враховуючи їх підпорядкованість трьом рівням: внутрішньоорганізаційний, колегіальний, загальнодержавний.

На рисунку графічно зображено шляхи вдосконалення механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні з їх деталізацією за певними рівнями.

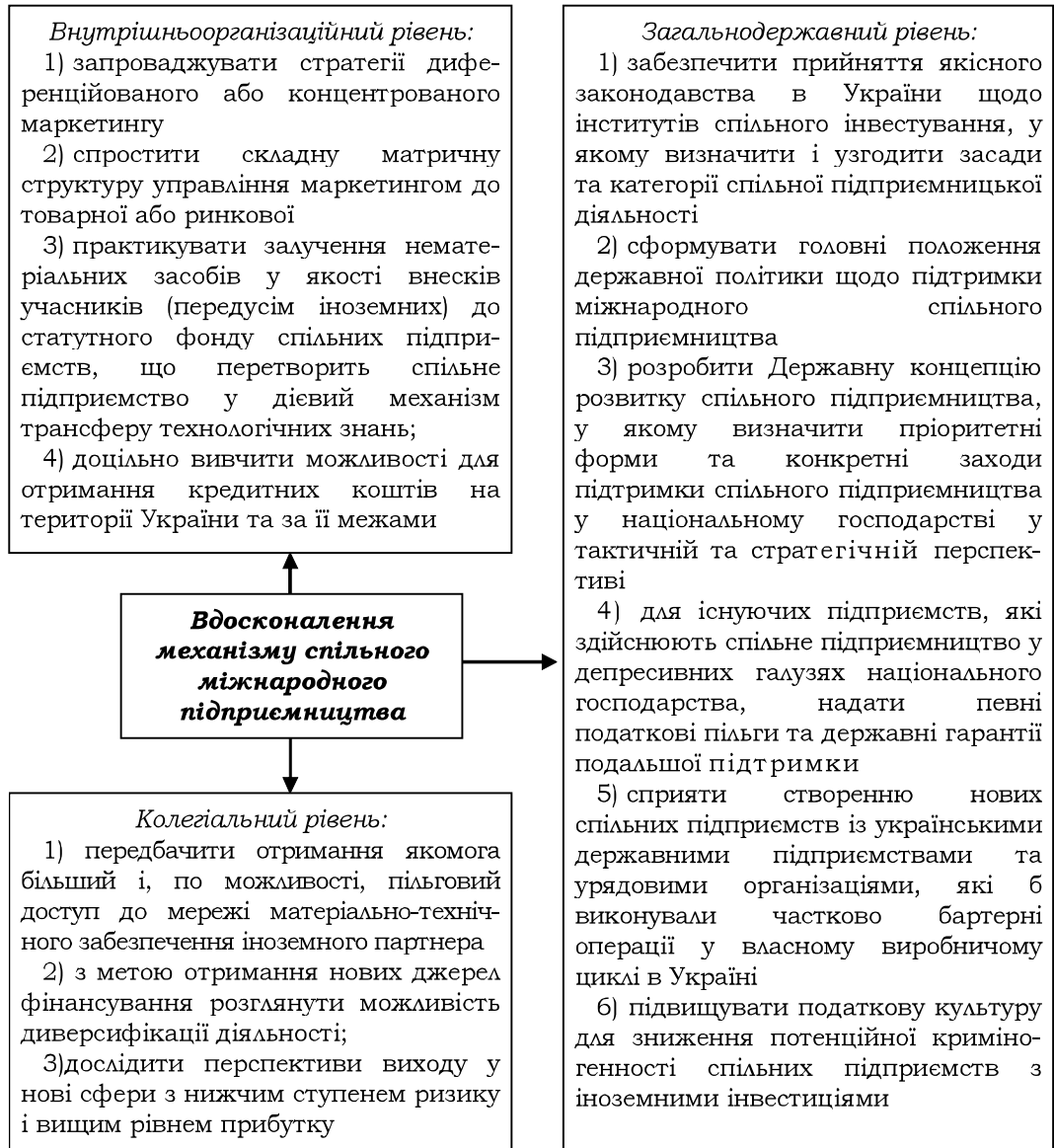

Рисунок. Шляхи вдосконалення механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні

Проблеми механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні мають свою специфіку формування та вирішення у наступних проблемних областях: виробництво, кадрове забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, управління та маркетинг. Перелік шляхів вдосконалення самого механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні в сучасних умовах доцільно згрупувати, враховуючи наступні рівні: внутрішньоорганізаційний, колегіальний та загальнодержавний.

Багато питань залежить саме від інституційного забезпечення діяльності підприємств з прямими іноземними інвестиціями, отже вплив держави на міжнародне співробітництво здійснюється через:

- 1) формування зовнішньоекономічної політики та її реалізації;
- 2) регулювання стану економіки в цілому, зокрема через податковий механізм;
- 3) регулювання соціально-економічного розвитку за пріоритетними напрямками.

Висновки. Таким чином, наведені рекомендації щодо формування механізму спільного міжнародного підприємництва в Україні дозволяють приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо можливих напрямків побудови стратегії розвитку спільних підприємств, враховуючи певні проблемні області (виробництво, кадрове забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, управління та маркетинг), та групування шляхів вдосконалення самого механізму за різними рівнями (внутрішньоорганізаційний, колегіальний та загальнодержавний).

Запропоновані заходи розвитку спільного підприємництва в умовах України можливі у разі їх консолідації із державною зовнішньоекономічною політикою, спрямованою на забезпечення національної безпеки, і врахуванні негативних аспектів поширення іноземних компаній, інтереси яких іноді зовсім не збігаються з вітчизняними. Позитивне вирішення вказаних питань є запорукою підвищення інвестиційної привабливості різних сфер економіки України для іноземних інвесторів на довгостроковій основі. Перш за все за рахунок прозорості умов діяльності з точки зору законодавства, контролю діяльності і захищення прав інвесторів.

Список використаних джерел

1. Єгорченко Н. О. Перспективність поширення спільного підприємництва у міжнародних економічних відносинах. *Економіка та держава*. 2009. № 7. С. 48–51.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (Редакція від 01.03.2019 р.) / Верховна рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 15.03.2019).
3. Сазонець О. М., Качан О. І. Дослідження основних форм здійснення міжнародного бізнесу. *Вісник ЖДТУ*, 2014. № 4 (70). С. 79–85.
4. Ревенко О. В. Стратегічні аспекти митного та податкового регулювання. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 29. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/29-2019> (дата звернення: 15.03.2019).
5. Топ-10 інвестиційних угод у 2018 році. URL: http://minfin.com.ua/ua/2019/03/20/37134792/?utm_source=facebook.com&utm_medium=social&utm_campaign=u-2018-rotsi-inozemni-investori-vklali-v (дата звернення: 15.03.2019).

References

1. Yehorchenko, N.O. (2009). Perspektivnist poshyrennia spilnoho pidprijemnytstva u mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosynakh. *Ekonomika ta derzhava*. 7, 48–51 [in Ukrainian].
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] vid 02.12.2010 r. No. 2755-VI (2010). (Redaktsiia vid 01.03.2019 r.) / Verkhovna rada Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.

3. Sazonets, O.M., Kachan, O.I. (2014). Doslidzhennia osnovnykh form zdiisnennia mizhnarodnoho biznesu [Study of the main forms of international business]. *Visnyk ZhDTU*, 4 (70), 79–85 [in Ukrainian].

4. Revenko, O.V. (2019). Stratehichni aspekty mytnoho ta podatkovoho rehuliuвання [Strategic aspects of customs and tax regulation]. *Infrastruktura rynku*, 29. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/29-2019> [in Ukrainian].

5. Top-10 investytsiinykh uгод u 2018 rotsi. [Top 10 Investment Agreements in 2018] URL: http://minfin.com.ua/ua/2019/03/20/37134792/?utm_source=facebook.com&utm_medium=social&utm_campaign=u-2018-rotsi-inozemni-investori-vklali-v [in Ukrainian].

Revenko O. V., PhD in Economics, Associate Professor of Custom Business and Taxation Department, KhNUE, Kharkiv

ORCID 0000-0003-0110-7291;

Revenko T. V., PhD in Public Administration, Leading Specialist of Research Coordination and Doctoral Studies Department, KRI NAPA, Kharkiv

ORCID 0000-0003-4624-0838

DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS AND JOINT VENTURE IN UKRAINE

In modern conditions, the question of improving the system of foreign economic potential management in Ukraine, defining approaches and tools for attracting foreign investments becomes a matter of special urgency. Creation of international joint ventures will be facilitated by only a positive investment climate. The current process of attracting foreign investment into the Ukrainian economy has a weak link with the priorities of its economic development and national interests.

At the moment the Ukrainian policy of attracting foreign capital is ineffective. It is aimed at obtaining loans that bear the risk of non-payment, the implementation of unfavorable terms of lending, while improving the investment climate and promoting international cooperation will have positive long-term consequences, which is extremely important in Ukraine. In this case, contractual relations can be structured in such a way as to meet the priorities of economic development and national interests of the state. Therefore, it is imperative to develop and implement an active state policy in the field of revitalization and structural optimization of foreign investment in Ukraine, taking into account the strategic changes in its investment climate.

The suggested recommendations about forming a mechanism for joint international entrepreneurship in Ukraine allow making informed managerial decisions on possible areas for developing a joint venture development strategy, taking into account certain problem areas (production, personnel, logistics, finances, management and marketing), and grouping of routes improvement of the mechanism itself at different levels (internal organization, collegiate and national).

The proposed measures for the development of joint ventures in certain conditions in Ukraine are possible if their consolidation with the state foreign economic policy aimed at ensuring national security, and taking into account the negative aspects of the distribution of foreign companies, whose interests sometimes do not coincide with domestic ones. A positive solution to these issues is the key to increasing the investment attractiveness of various sectors of the Ukrainian economy for foreign investors on a long-term basis.

Key words: foreign economic relations, joint ventures, investment climate, foreign investments, customs-tax levers of regulation, mechanism of joint international entrepreneurship.

Надійшла до редакції 29.03.2019 р.